

Disfunkcionalne obitelji

Kuhar, Nataša

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:743873>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-14**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

Nataša Kuhar

DISFUNKCIONALNE OBITELJI

Završni rad

Zagreb, veljača, 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
Zagreb

ZAVRŠNI RAD

Ime i prezime pristupnika: Nataša Kuhar

Tema završnog rada: Disfunkcionalne obitelji

Mentorica: doc.dr.sc. Adrijana Višnjić Jevtić

Zagreb, veljača, 2024.

Sadržaj

SUMMARY.....	2
1. UVOD	3
2. OBITELJ.....	4
2.1. Razvoj obitelji kroz životni ciklus obitelji	5
2.2. Suvremena i tradicionalna obitelj	6
2.3. Funkcionalna obitelj	8
2.4. Disfunkcionalna obitelj.....	10
3. ČIMBENICI RIZIKA ZA NASTANAK DISFUNKCIONALNOSTI U FUNKCIONALNIM OBITELJI	15
3.1. Razvod braka	16
3.2. Nasilje, zlostavljanje, zanemarivanje.....	18
3.3. Ekonomski čimbenici	20
3.4. Napuštanje obitelji ili nepoznat roditelj	21
4. RODITELJSTVO	23
4.1. Roditeljski stilovi.....	24
4.1.1. Autoritativan stil roditeljstva	25
4.1.3. Popustljivi stil roditeljstva.....	26
4.1.4. Ravnodušni stil roditeljstva.....	26
5. SURADNJA S OBITELJI	28
5.1. Obilježja suradničkog odnosa odgojitelja i roditelja	28
5.2. Podrška roditeljima.....	29
6. ZAKLJUČAK	31
LITERATURA.....	32
POPIS SLIKA.....	35
Izjava o izvornosti završnog rada	36

SAŽETAK

Tema rada su disfunkcionalne obitelji. Obitelj se može definirati kao osnovna društvena skupina, koja je povezana srodstvom, a koja se temelji na braku i zajedničkom životu užeg kruga srodnika. obitelj je nužna da bi pojedinac izgradio zdrav odnos s okolinom i sa samim sobom. Obitelj se zasniva na ljubavi i privrženosti među članovima koji ju čine. Funkcionalnu obitelj je ona u kojoj se njeguje privrženost i individualnost te međusobna komunikacija, a sukobi se rješavaju kroz dvosmjernu komunikaciju. S druge strane, unutar disfunkcionalnih obitelji prisutan je poremećaj strukture obitelji, kao i poremećaj granica, uloga i vodstva. Takva dinamika obitelji destruktivno djeluje na djecu. Rizična obitelj je ona koja međusobnim odnosima (roditelji, roditelji roditelja ili ostali članovi obitelji) i odnosima prema djetetu stvara nepovoljno emocionalno okruženje koje utječe na njegov razvoj, fiziološko funkcioniranje, tjelesni i emocionalni razvoj. Isto kako je dijete individua za sebe, tako su i njihovi roditelji. Posebnu podršku treba pružiti roditeljima u osjetljivim situacijama koje se događaju u obitelji. Pristup roditelju u takvim situacijama zahtijeva razumijevanje i poštivanje roditelja.

Ključne riječi: disfunkcionalne obitelji, djeca, funkcionalna obitelj

SUMMARY

The topic of the work is dysfunctional families. A family can be defined as a basic social group, which is connected by kinship, and which is based on marriage and the common life of a close circle of relatives. family is necessary for an individual to build a healthy relationship with the environment and with himself. A family is based on love and affection among its members. A functional family is one in which affection and individuality are nurtured, as well as mutual communication, and conflicts are resolved through two-way communication. On the other hand, within dysfunctional families there is a disruption of the family structure, as well as a disruption of boundaries, roles and leadership. Such family dynamics have a destructive effect on children. A family at risk is one that creates an unfavorable emotional environment with mutual relations (parents, parents of parents or other family members) and relations with the child, which affects his development, physiological functioning, physical and emotional development. Just as a child is an individual for himself, so are their parents. Special support should be provided to parents in sensitive situations that occur in the family. Approaching a parent in such situations requires understanding and respecting the parent.

Key words: dysfunctional families, children, functional families

1. UVOD

Ovaj završni rad razmatra disfunkcionalne obitelji, problematike koju one nose te njihov utjecaj na pojedinca - u ovom slučaju djeteta. Obitelj se može definirati kao osnovna društvena skupina, a neke od definicija povezuju je sa srodstvom, te navode da se temelji na braku i zajedničkom životu užeg kruga srodnika. Obitelj kao zajednica nezaobilazna je početna točka za razvoj djeteta i upravo djeteta je esencija obitelji te se obitelj stavlja pod posebnu zaštitu države upravo zbog zaštite najboljih interesa djeteta. Definicija obitelji u Obiteljskom zakonu određuje obitelj kao zajednicu roditelja i djece te drugih srodnika koji obitavaju u istom kućanstvu, propisujući za njih prava i obveze koja iz Zakona proizlaze (Mlinarić, 2017). Nuklearnu obitelj čine roditelji s djecom, dok je proširena obitelj sastavljena od roditelja s djecom i drugim bližim srođnicima (Hrvatska enciklopedija, 2024). Kao takva, obitelj je nužna da bi pojedinac izgradio zdrav odnos s okolinom i sa samim sobom.

U prvom dijelu rada definira se pojam disfunkcionalnih obitelji – njihov nastanak, karakteristike i djelovanje na djeteta. Drugi dio rada bavi se roditeljstvom, roditeljskim stilovima i načinima na koje roditelji utječu na ponašanje djeteta.

Konačno, u radu će biti opisana značajnost suradnje s odgojno-obrazovnim sustavom s posebnim naglaskom na podršku disfunkcionalnim obiteljima. Odrastanje u jednoj takvoj obitelji može dovesti do brojnih problema u djetinjstvu kao i u odrasloj dobi. Djeca koja odgajana u takvim obiteljima u odrasloj dobi mogu imati poteškoća pri pružanju istog svojoj djeci, partneru, prijateljima i obitelji, odnosno najprisnijim osobama s kojima imaju svakodnevne interakcije. Cilj završnog rada je definiranje izazova s kojima se nose djeca odgajana u disfunkcionalnim obiteljima te ohrabivanje odgojitelja za suradnju s disfunkcionalnim obiteljima.

2. OBITELJ

Na djetinjstvo se gleda kao na vrijeme pojedinca kada raste, razvija se i gradi odnos s okolinom. Djetetova prva okolina je ujedno i najznačajnija, jer podrazumijeva odgoj i brigu, a riječ je upravo o obitelji. Obitelj se definira na više načina, a prema Ljubetić (2007) ona je univerzalni i nezaobilazni dio ljudskog društva. Ljubetić (2007) opisuje obitelj kao „malu grupu usko povezanih ljudi koji daju svoj doprinos, udružuju se i odgovorni su jedni prema drugima. Ova je grupa obično, ali ne i nužno, temeljena na braku, biološkom porijeklu ili usvojenju“ (Ljubetić, 2007, 6). Dijete od rođenja pripada obitelji, a to je ujedno i prva skupina ljudi s kojom se dijele brojne karakteristike, kako fizičke, tako i psihosocijalne.

Obitelj se može objasniti i kao prirodni socijalni sustav koji sadrži strukturu, funkcije, pravila, načine suočavanja s problemima i njihovim rješavanjem (Štalekar, 2010). Obitelj se zasniva na ljubavi i privrženosti među članovima koji ju čine. Obitelj se razlikuje od porodice jer se odnosi na bliže srodnike s kojima pojedinac živi i koji su vezani uz prostor i zajednički život, dok se termin *porodica* odnosi na osobe s kojima je pojedinac u krvnom srodstvu, a pripadaju različitim obiteljima. To je značajno širi pojam od obitelji jer porodicu čini više obitelji, a to su predci, potomci, ostali srodnici. U obiteljskim su životnim ciklusima posljednjih godina zabilježene značajne promjene, što se ponajviše može pripisati sljedećim faktorima:

- niža stopa nataliteta,
- dulji životni vijek,
- promjena uloge žena,
- porast nevjenčanih majki,
- porast nevjenčanih parova,
- porast samohranih roditelja posvojitelja,
- povećanje LGBT parova i obitelji,
- povećanje dugovječnosti,
- veća fizička udaljenost među članovima obitelji,
- visoka stopa razvoda,
- povećano radno vrijeme,

- promjena sastava kućanstava itd. (Perry, 2002)

Premda nuklearne obitelji često žive same, udaljene od članova svojih proširenih obitelji, one i dalje čine dio većeg multigeneracijskog sustava. Današnje je društvo obilježeno obiteljskim vezama koje su dobrovoljne, dok je u prošlosti bilo puno više obvezujućih odnosa. Odgoj djece također je prošao kroz promjenu u smislu životnog ciklusa. Isti je nekada zaokupljao odrasle, u pravilu majke, tijekom cijelog njihovog aktivnog životnog vijeka, a danas najčešće zauzima manje od polovice života odrasle osobe prije starosti.

2.1. Razvoj obitelji kroz životni ciklus obitelji

Postoji osam stadija kroz koje obitelj prolazi tijekom životnog ciklusa od kojih svaki podrazumijeva specifične zadaće i funkcije obitelji (Štalekar, 2010, prema McGoldricku i Carteru, 1982):

1. bračni par bez djece
2. obitelj s malim djetetom (odnosno najstarije dijete do 30 mjeseci starosti)
3. obitelj s predškolskim djetetom (odnosno najstarije dijete od 2,5 do 6 godina)
4. obitelj sa školskom djecom (djeca u dobi od 6 do 13 godina)
5. obitelj s adolescentnom djecom (djeca u dobi od 13 do 20 godina)
6. obitelj iz koje djeca odlaze
7. tzv. ispražnjeno gnijezdo (nakon što odu sva djeca)
8. starost – od umirovljenja (nakon 60. tj. 65. godine života) do smrti

Većina ovih faza se odnosi na ulaske i izlaske članova obitelji ili na promjene u prirodi odnosa članova obitelji, funkcioniranju njihovih uloga i na promjene u statusu u međusobnom odnosu. Odnosi i uloge članova obitelji jednih prema drugima se mijenjaju kako se mijenjaju i faze roditeljstva, od roditelja koji odgajaju malu djecu do roditelja adolescenata itd. Sve obitelji moraju iznova pregovarati o međusobnim odnosima mnogo puta tijekom svog postojanja. Kada se obitelji ne mogu prilagoditi individualnim i sistemskim promjenama koje zahtijevaju faze njihovog životnog ciklusa, tada je njihov zdrav razvoj potkopan (Carter, McGoldrick, 2003).

Najranjivije faze životnog ciklusa obitelji su: obitelj u formiranju, obitelj s adolescentom i vrijeme kada djeca napuštaju roditeljski dom. Ovo su prijelazne točke u kojima je ujedno i najjača razina stresa jer dolazi do značajnih promjena i navikavanja tj. ponovnog balansiranja sustava.

2.2. Suvremena i tradicionalna obitelj

Kao što navodi Ljubetić (2007), roditelji kao odrasli članovi obitelji osiguravaju mlađim članovima cjelovit i pravilan razvoj te ga pripremaju na preuzimanje društvenih uloga i potiču na učenje. Kada je riječ o tradicionalnim obiteljima, glavnu su riječ u prošlosti uglavnom držali muškarci koji su bili "glava obitelji", oni su predstavljali autoritet dok je majka bila tu za emocionalnu podršku i općenitu brigu o djeci. Na žene se gledalo samo kao majke koje imaju ulogu odgajati djecu, brinuti o potrebama muža i obavljati razne kućanske poslove. Važno je spomenuti da su djeca tada imala drugačiji status unutar obitelji i podrazumijevalo se da pokazuju poštovanje prema starijim osobama i obavljaju svoje poslove. Obitelji su bile puno veće jer su uključivale više članova iste obitelji pod istim krovom tj. braću i sestre roditelja te njihovu djecu, njihove bake i djedove o kojima je trebalo brinuti i slično.

Razvoj društva koji danas možemo vidjeti stavlja obitelji u nezavidan položaj, tako što se naglašava razvoj tehnologije i važnost svega što je materijalno, a pomaci u društvenim odnosima nisu ni približno toliko značajni (Ferić, 2002). Kada se pogleda današnja *suvremenu obitelj*, može se zaključiti da dolazi do kontrasta u odnosima koji se podrazumijevaju u obitelji. Ulogu "glave" sada nema samo muž u obitelji, nego su se i žene izborile za svoja prava, potiče se autonomija žena i svaka ima svoje ambicije koje su ostvarive zbog statusa koji su napravile u društvu. Žene mogu raditi i brinuti o djeci i mužu. Osim toga, muževi preuzimaju dio brige o djeci i o kućanstvu. Žene se ostvaruju u poslovnom i obiteljskom smislu, a ista prilika pružena je i muškarcima. Mnogi od muškaraca koriste zakonom propisan roditeljski dopust za očeve i ostaju sa svojom djecom kod kuće dok majke rade. Takve promjene u obitelji kao što je zamjena uloge majke i oca, zaposlenje majke, razvod, gubitak roditelja-jednoroditeljska obitelj; karakteriziraju suvremenu obitelj poznatu današnjem društvu. Napušta se

tradicionalna vodilja kako je obitelj zajednica bračnog para s djecom (Schaffer 2000, prema Ljubetić, 2007).

Negativna strana noviteta u društvu je ta da često dolazi do situacija gdje pojedinci biraju biti roditelji bez braka, djeca odrastaju i u domovima samo s jednim roditeljem koji je sklopio brak s drugom osobom pa to dijete ima maćehu ili očuha itd. Neki su roditelji zbog prirode posla primorani biti odsutni duže vrijeme (rad u drugim zemljama), pa čak dolazi do toga da djeca ostaju s bakama i djedovima koji o djeci brinu dok roditelji rade. Dinamika današnjih obitelji jako se promijenila, životi su postali užurbani i stresni, a takvi uvjeti za obitelji mogu biti poprilično rizični.

Prema Živić (2003), obitelji se počinju udaljavati od reprodukcije funkcije. Stanovništvo Hrvatske najvećim dijelom čine bračni parovi s djecom (57,9%), zatim slijede jednoroditeljske koje čine majke s djecom (12,5%), i očevi s djecom (2,6%). Čak je 27% bračnih parova bez djece, gdje pojedinci biraju brak bez djece ili jednostavno ne mogu imati djecu zbog različitih okolnosti. Neke studije danas promatraju različitosti obiteljskih struktura, a ne toliko njihove sličnosti. Uzimaju se u obzir odnos djece i roditelja, bračni status roditelja, broj roditelja u obitelji i roditeljska seksualna orijentacija (Wise, 2003). Tako ćemo u današnjem svijetu naći različite verzije obitelji ovisno o tim kriterijima. Postoje obitelji u kojima roditelj nije biološki otac ili majka, li jedan biološki roditelj pa se takve obitelji nazivaju *rekonstruiranim obiteljima*. Postoje udomiteljske obitelji, posvojiteljske obitelji, višegeneracijske obitelji, istospolne obitelji, surogat obitelji, jednoroditeljske obitelji zbog raznih uzroka kao što je: smrt jednog roditelja, razvod braka, izvanbračne zajednice i sl., kalendarske obitelji u kojima dijete živi određeni dio godine s jednim, zatim s drugim roditeljem drugi dio godine itd. Kada netko dolazi iz ovakve obitelji teško će se sam snaći u ulozi roditeljstva ako se njegova znanja i vještine temelje na onom koje je naučio i vidio od svojih roditelja. Može se zaključiti kako je današnja odgovornost odgajanja djece postala veća jer se roditelji često odriču svog vremena, žrtvuju se svakodnevno, moraju biti strpljivi i razumno voditi dijete kroz život dok i oni samo možda nisu imali takvo iskustvo kao djeca. Razina prihvaćenosti takvih obitelji u društvu ovisi o sredini u kojoj takve obitelji žive, ali i o razlikama socijalne prihvaćenosti zemlje u kojoj žive.

2.3.Funkcionalna obitelj

Unutar zdrave, odnosno funkcionalne obitelji, stabilnost se primarno ogleda u stabilnom bračnom odnosu. Stabilan brak je onaj koji obilježava predanost, ljubav, odanost, međuovisnost, uzajamnost i brižnost. Zrele bračne partnere karakterizira sposobnost očuvanja jasnih granica svojih individualnosti, a upravo je to preduvjet za empatiju i suosjećanje. Zreli bračni partneri jasno razgraničavaju bračne i roditeljske uloge, održavaju granice cijelog sustava braka kroz izgradnju svog prostora intimnosti i seksualnosti. U funkcionalnim je obiteljima komunikacija jasna, a emocije se slobodno izražavaju. Postojeći nesporazumi se u ovakvim obiteljima rješavaju kroz dogovore i kompromise, uz spremnost na promjene (Štalekar, 2010, 246).

Funkcionalnu obitelj karakterizira harmonija i sklad odnosa, tolerancija članova obitelji te se podrazumijeva bliskost, poštovanje, povjerenje, suradnja. Posebno se njeguje privrženost i individualnost te međusobna komunikacija. Roditelji imaju glavnu ulogu kako bi postigli funkcionalnu obitelj. Način na koji oni funkcioniraju jedno s drugim i s djetetom ili djecom može rezultirati skladom i zadovoljstvom ako se s djecom razgovara, ako ih se uvažava, ako ih se potiče na poštenje i ljubav, radost kod zajedničkih i individualnih uspjeha i podrška u teškim trenucima. I ovakvim brakovima se javljaju neslaganja i sukobi, no razlika između funkcionalnih i disfunkcionalnih brakova je u tome što se sukobi rješavaju kroz dvosmjernu komunikaciju i prihvaćanje stavova sugovornika.

Štalekar (2010) govori kako otac i majka koji imaju stabilan i zdrav brak snažno utječu na obiteljski život tako što ulažu energiju i vrijeme u stabilan obiteljski odnos. Stabilan brak karakterizira bezuvjetna ljubav, odanost, poštenje, zalaganje za pravdu, brižnost, predanost, međuovisnost i uzajamnost. Zrelost između partnera pomaže u očuvanju jasnih granica vlastitih individualnosti (Štalekar, 2010). Takvom će dinamikom djecu poticati na neovisnost i primjeren razvoj osobnosti. Bradshaw (2013) navodi pojedina pravila funkcionalne obitelji:

1. Problemi se priznaju i rješavaju.

2. Promiče se pet sloboda. Svi članovi mogu izraziti svoja zapažanja, osjećaje, misli, želje i maštanja.
3. Svi se odnosi temelje na dijalogu i jednakosti. Svatko je kao osoba jednako vrijedan.
4. Komunikacija se temelji na izravnosti, dosljednosti i osjetu, ona je konkretna, određena i pristojna.
5. Članovi obitelji mogu zadovoljiti *svoje* potrebe.
6. Članovi obitelji se smiju razlikovati.
7. Roditelji čine ono što kažu. Oni su samodisciplinirani disciplinski odgojitelji.
8. Obiteljske se uloge biraju i fleksibilne su.
9. Obiteljsko je ozračje zabavno i spontano.
10. Pravila zahtijevaju odgovornost.
11. Povreda vrijednosti druge osobe izaziva krivnju.
12. Pogreške se praštaju, na njima se uči.
13. Obiteljski sustav postoji zbog pojedinaca.
14. Roditelji osjećaju zdravi stid.

U zdravoj su obitelji majka i otac odgovorni disciplinirano voljeti i imaju hrabrosti obavljati posao koji od njih traži ljubav. Oboje su samodisciplinirani i čine ono što i od svoje djece traže da čine. U takvoj obitelji svaki pojedinac može zadovoljiti svoje potrebe (uz povremene zdrave kompromise). U takvoj obitelji postoji stid, ali to ne znači da je on loš već zbog njega roditelji primjenjuju jasne i čvrste granice. U funkcionalnom braku partneri izgladuju sve razlike razgovorima koji ako dovedu do sukoba ne djeluju loše već aktivnim slušanjem i kompromisom nalaze rješenje. Pravila su u funkcionalnim obiteljima očita i jasna. Supružnici su svjesni obiteljskih razlika u stajalištima, komunikaciji i ponašanju. Razumiju međusobne razlike i prihvaćaju ih. Obitelj će djelovati kao poticajna okolina za dijete ukoliko je prisutan barem jedan roditelj ili skrbnik koji stvara i održava čvrstu vezu s djetetom, koje od te osobe dobiva pažnju tijekom cijelog svog djetinjstva, ističu Čudina-Obradović i Obradović (2006). Djecu su funkcionalni roditelji uzor u samodisciplini, a od njih djeca također uče kako voljeti samog sebe. Odgovorni roditelji su prihvatili imanje djece kao najodgovorniju odluku koju su donijeli i obvezuju se biti dostupnima djeci kada god za to postoji

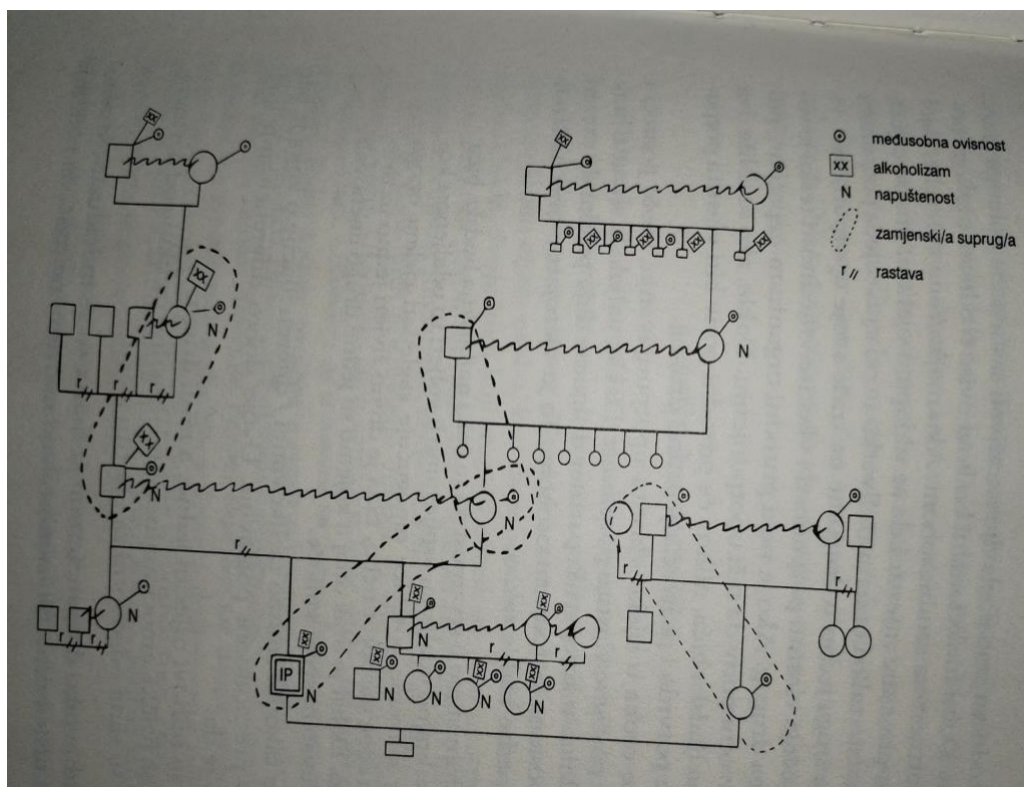
potreba. U ovakvim obiteljima djeca imaju siguran oslonac i sigurnu zonu za razvoj vlastite jedinstvene osobnosti. Ovakvi roditelji nastoje riješiti vlastite nerazriješene i potisnute brige i probleme, kako djeca ne bi preuzela na sebe taj teret, nego rasla slobodna i neopterećena roditeljskim problemima. Imaju slobodu raspolagati svojim kognitivnim sposobnostima, sposobnostima donošenja odluka i bivanja autentičnim (Bradshaw, 1999). U stresnim i kriznim situacijama odgovorni će roditelji djeci pružiti razumijevanje, potporu i pomoć, na svom će primjeru pokazati kako se suočavati sa stresom, tražiti rješenje, kako održavati optimističan stav i imati povjerenje u budućnost. Djeca koja odrastaju u zdravoj i poticajnoj obitelji stječu osjećaj sigurnosti u ranom djetinjstvu i predškolskoj dobi. Okolina im osigurava znanje, vještine i navike, koje će pak imati pozitivan utjecaj na zdravlje. Kada nastupi adolescentska dob, roditelji, kao i ostatak obitelji, i dalje emocionalno podupiru dijete, zainteresirani su za njegov rad i uspjeh u školi, a obitelj i dalje uspostavlja strukturu, organizaciju, jasne granice i pravila ponašanja. Ove se granice proširuju s obzirom na dob i sa sazrijevanjem djeteta te s povećanjem njegovih kompetencija. Nadzor djeteta tada proizlazi iz kvalitetne komunikacije koja se odvija u dva smjera (Čudina-Obradović, Obradović, 2006). Djeca koja odrastaju u ovakvim obiteljima će rasti i razvijati se okružena ljubavlju, potporom i razumijevanjem. O emocijama se otvoreno razgovara te se djeci posvećuje adekvatna količina pažnje. Djeca odrasla u ovakvim obiteljima će se razviti u zdrave i emocionalno stabilne pojedince.

2.4. Disfunkcionalna obitelj

Bračni odnos je glavna sastavnica obiteljskog sustava. U svakom bračnom odnosu važno je da osoba za sebe ima odnos sa samim sobom, a zatim sa supružnikom kako bi se postavio dobar obiteljski temelj. Činjenica je da disfunkcionalne obitelji stvaraju upravo disfunkcionalni brakovi. Pojedinaac koji dolazi iz takve obitelji, gotovo uvijek će pronaći sebi osobu na istoj ili na nižoj razini disfunkcionalnosti jer traže vezu kakvu su imali priliku vidjeti tj. onu s kojom imaju iskustva pa to upravo budu ta iskustva iz izvornih obitelji. Koliko god se trudili napraviti nešto drugačije od svojih roditelja, kad-tad dolazi na vidjelo i ono što se pokušava izbjeći. Osnovno obilježje disfunkcionalnih obitelji je upravo to da djeluju duži niz godina, kroz više naraštaja.

Unutar disfunkcionalnih obitelji prisutan je poremećaj strukture obitelji, kao i poremećaj granica, uloga i vodstva. Problemi koji se pojavljuju se ne rješavaju na kvalitetan način ili uopće, komunikacija je praćena poteškoćama, a emocije se teže izražavaju. Obitelji s težom disfunkcionalnošću pokazuju nefleksibilnost i slabu adaptabilnost. Prilikom interakcije s okolinom i razvojnim potrebama, utjecajima i događajima se ne mijenjaju, a prisutan je i nedostatak obiteljskih pravila ili čak suprotno, ista su prerigidno postavljena (Štalekar, 2010, 246).

U neprekinutom krugu se disfunkcionalni pojedinci odlučuju na brak i djecu s drugim disfunkcionalnim pojedincima, no kako su prepušteni svojim vlastitim sposobnostima, teško se nose sa svojim problemima iz djetinjstva koje su prenijeli i nadogradili sada u zreloj dobi. Preko genograma (slika 1) mogu se vidjeti multigeneracijski obrasci kroz pet naraštaja. Vidljivo je da je prisutan alkoholizam u svakoj generaciji, a četiri generacije osjetile su fizičko napuštanje. Prema tome, kompulzivnost i ovisnost su pojave koje se generacijski prenose (Bradshaw, 1999).

Slika 1. Petnaraštajni genogram (Bradshaw, 1999, 95)

Ako se obitelj promatra kao živi sustav u stalnoj promjeni (Štalekar, 2008), onda će ponašanja, promjene i reakcije barem jednog člana (ako ne i više njih istovremeno) utjecati na kompleksnost samog obiteljskog sustava. Ako su poremećene obiteljske strukture i granice, uloge i vodstva, ako se problemi teško rješavaju, ako ima problema u komuniciranju i izražavanju emocija te ako postoje neprirodni savezi, onda se može reći da se radi o disfunkcionalnoj obitelji. Ovakve su obitelji često slabo podložne adaptacijama, ne događaju se promjene u interakciji s razvojnim potrebama, utjecajima ili događajima iz socijalnog okruženja te su iznimno nefleksibilne. Ako uopće postoje obiteljska pravila, onda se radi o kruto postavljenim pravilima. Česta je pojava da pojedinci u takvim obiteljima imaju teških problema s iskrivljenom percepcijom i mogućom neriješenom separacijom, zbog čega se ponavljaju greške iz prošlosti, bilo da se radi o vlastitim greškama ili onima već viđenim u djetinjstvu. Događa se da takve osobe koje bi trebale biti u ulozi odgojitelja ili partnera, svojim neriješenim potrebama narušavaju stanja osoba oko sebe tako što manipuliraju s emocijama, stavovima ili seksualnošću.

Takva dinamika obitelji destruktivno djeluje na djecu, u potrebi da budu odani roditeljima koji ih zakidaju za osnovne potrebe i stabilnost u odrastanju oni si dodjeljuju ulogu roditelja (tzv. proces parentifikacije), gdje djeca vode brigu za svog roditelja. Ta djeca su često poslušna, pažljiva, imaju osjećaj odgovornosti, ali njihov emocionalni razvoj je oštećen kroz tu ulogu. U Međunarodnoj klasifikaciji bolesti MKB 10 možemo naći čimbenike koji utječu na stanje zdravlja koji spadaju pod teškoće vezane uz negativne događaje u djetinjstvu. Na primjer:

- gubitak ljubavi u djetinjstvu, fizičko i seksualno zlostavljanje, pojava događaja zbog kojih je došlo do gubitka samopoštovanja,
- loše postupanje i emocionalno zanemarivanje, nedovoljni roditeljski nadzor i kontrola, emocionalno zanemarivanje djeteta, pretjerano roditeljsko štíćenje djeteta, institucijski odgoj, neprijateljstvo prema djetetu i postupanje prema djetetu kao prema žrtvenom jarcu, drugi problemi vezani uz nemarni odgoj, neprikladan pritisak roditelja i druge abnormalnosti u odgoju
- problemi u bračnom odnosu, nedovoljna potpora obitelji, odsutnost člana obitelji.

Čimbenici koji utječu na pojavu disfunkcionalnih obitelji također mogu biti socijalni čimbenici, zlostavljanje, kako tjelesno i emocionalno, tako i seksualno te zanemarivanje. Zajednica u kojoj dijete živi i odrasta može biti zaštitni čimbenik, no isto tako može biti i jedan od rizičnih čimbenika. Roditelji koji su djecu zanemarivali su u najvećem broju slučajeva imali nedostatak socijalne podrške, su nezaposleni, socijalno izolirani, s malo prijateljskih odnosa i sl. Prema tome, za sprječavanje potencijalnog stvaranja disfunkcionalne obitelji prouzrokovane zanemarivanjem, potrebno je da roditelji imaju dostupnu emocionalnu podršku, instrumentalnu podršku, poštivanje, informacijsku podršku (u obliku savjeta i uputa) te mrežu podrške (Milić Babić, 2019).

Zlostavljanje se može tradicionalno podijeliti na zanemarivanje, tjelesno, emocionalno i spolno zlostavljanje. Različiti se oblici zlostavljanja međusobno isprepliću pa tako primjerice tjelesno zlostavljanje u isto vrijeme predstavlja i emocionalno zlostavljanje. Najrašireniji oblik zlostavljanja je tjelesno zlostavljanje, a ono je ujedno i najlakše za uočavanje jer su posljedice istog vidljive u obliku modrica, ogrebotina, opekotina i sl. Na razvoj tjelesnog nasilja mogu utjecati različiti indikatori, poput ekonomskih poteškoća, osobnih ili bračnih problema, roditelja zlostavljanih u djetinjstvu, zlouporabe alkohola i drugih opijata, socijalne izoliranosti, nerealnih očekivanja od djeteta itd. (Bauer, 2006).

Obitelji koje su rizične odlikuje otvoreni ili zatvoreni obiteljski sustav u svom ekstremnom obliku. Izrazito otvoren sustav obitelji je onaj u kojem članovi obitelji ne pokazuju svoju potrebu za zajedništvom i neprestano je prisutan vanjski utjecaj. S druge strane, zatvoreni obiteljski sustav je onaj u kojemu su granice suviše stroge, a vanjski utjecaj se niti malo ne dopušta. I jedan i drugi ekstreman slučaj onemogućuje rast i razvijanje članova obitelji. Izrazito zatvoren sustav obitelji su rigidne obitelji, u kojemu se inzistira na obiteljskom identitetu i na zajedničkim značajkama. Individualizam se ne dopušta te svi članovi obitelji moraju očuvati postojeći sustav. Prezaštićujuće obitelji su još jedna vrsta izrazito zatvorenog sustava, u kojemu su djeca pošteđena svih situacija, nikad ne snose odgovornost, a sukladno tome ne razvijaju osjećaj odgovornosti niti vlastito samopouzdanje. Izrazito otvorenom sustavu pripadaju kaotične obitelji, u kojima ne postoji kontrola nad okolinskim utjecajem na djecu, odluke se donose nerazborito i nije uspostavljen sustav odlučivanja i odgovornosti. Zanemarujuće obitelji su još jedan ovakav sustav. Roditelji provode premalo vremena s djecom, ne nadziru ih u dovoljnoj mjeri i ne

pokazuju interes za potrebe svog djeteta. Devijantne obitelji spadaju u izrazito zatvoren sustav te u ovakvim obiteljima roditelji toleriraju ili pružaju podršku devijantnom ponašanju svoje djece. Djeca ne snose posljedice, a roditelji ne shvaćaju ozbiljno upozorenja okoline o problematičnosti njihove djece. Konfliktna obitelji imaju karakteristika oba sustava, čime otežavaju rast i razvoj članova obitelji (Šalamon, 2017). S obzirom na ozbiljan utjecaj obitelji na dječje zdravstveno, emocionalno i fizičko stanje teško je prepoznati rizičnu obitelj ako se u njoj sve prikriva i taji. Roditelji u takvim obiteljima znaju obeshrabriti individualno izražavanje pa tako brišu granice individualnosti i dolazi do stopljenosti članova obitelji – svi se prilagođavaju mislima i postupcima roditelja.

Rizična obitelj je ona koja međusobnim odnosima (roditelji, roditelji roditelja ili ostali članovi obitelji) i odnosima prema djetetu stvara nepovoljno emocionalno okruženje koje utječe na njegov razvoj, fiziološko funkcioniranje, tjelesni i emocionalni razvoj. U takvoj se obitelji onemogućava zdravo odrastanje, a probleme vodi u adolescenciju i odraslu dob gdje na druge načine pojedinac ne može funkcionirati zbog prošlih odluka i iskustava. Funkcioniranje ovakve obitelji je rizik za djetetovo odrastanje zbog nedostatka emocionalne povezanosti te zanemarivanja djeteta od strane roditelja (Čudina-Obradović, Obradović, 2006).

Ako se u takvim obiteljima pojavljuje agresija i sukobi onda članovi takve jedne rizične obitelji imaju loše međuljudske odnose, roditelji su često razdražljivi i svađaju se, a svađe mogu dovesti i do fizičkih sukoba, međusobno omalovažavanje, manipuliranje i kočenje dječjeg razvoja, manjak roditeljske brige i nadzora, fizička ili emocionalna nedostupnost roditelja, manjak povezanosti, topline potpore i dječji osjećaj odbačenosti (Čudina-Obradović, Obradović 2006).

3. ČIMBENICI RIZIKA ZA NASTANAK DISFUNKCIONALNOSTI U FUNKCIONALNIM OBITELJI

Obitelj je ta koja ima odgovornost pružiti djetetu okruženje za zdrav život, igru i odrastanje. Postoje čimbenici rizika koji će utjecati pojavu karakteristika disfunkcionalnih obitelji. To su čimbenici koji pojačavaju vjerojatnost prvog pojavljivanja poremećaja u ponašanju, napredovanja prema ozbiljnijem stanju te podržavaju problematične uvjete: problemi u obitelji, obiteljski konflikti, obiteljska povijest visoko-rižinog ponašanja i neadekvatna ponašanja roditelja kao modela (Ferić, 2002). Nadalje, Ferić (2002) navodi kako su poremećaji u ponašanju djeteta usko povezani s roditeljskom odgovornošću i ponašanjem te neadekvatnom supervizijom. Ističe nedostatak provođenja vremena s djecom i same zainteresiranosti za dječje aktivnosti i njihove vršnjake.

U današnje doba se rizikom, uz standardno shvaćanje, smatra kada su osobe izložene svakodnevnom stresu, obiteljskim bolestima, razvodu roditelja, egzistencijalnim problemima, nezaposlenosti, neriješenim stambenim pitanjem, ovisnostima, nasilju, zlostavljanju, zanemarivanju djece (Rosić, Zloković 2002).

Na djecu će najviše i najstresnije utjecati ono što se događa u njegovoj neposrednoj blizini npr. nasilje, zanemarivanje, razvod roditelja, no djeca razumiju i probleme koji dolaze iz okoline npr. otac je ostao bez posla, počeo je puno više piti, ne može naći drugi posao jer je kriza u državi, roditelji ne mogu živjeti i uzdržavati djecu samo s jednom plaćom. Kod djeteta to sve može stvoriti osjećaj tjeskobe, nemoći, krivnje, tuge, nesigurnost, agresivnost. Dijete može pokazati poteškoće u učenju, obavljanju svakodnevnih zadataka u školi i kod kuće, ako situacija utječe na njegove izvannastavne aktivnosti, može izgubiti priliku da se nečime bavi, odnosno da nastavi razvijati neke vještine koje mu dobro idu. Rizične obitelji, odnosno obitelji koje su često izložene velikom stresu te ozbiljnim problemima povezanim sa zdravljem, nasiljem, zanemarivanjem djece, egzistencijalnim problemima itd., uvelike utječu na razvoj djece i njihovo ponašanje.

3.1. Razvod braka

Razvod braka predstavlja konačni oblik nestalnosti braka, a radi se o vanjskoj posljedici problema stresa te frustracija koje su bračni partneri proživjeli. Ovo je vrlo stresna situacija za oba partnera, a najčešće je praćena selidbom, podjelom materijalnih dobara, sukobima oko djece te smanjenom kvalitetom druženja s rodbinom i zajedničkim prijateljima. *Brak je zakonski i društveno uređena zajednica, obično između jednog muškarca i jedne žene, koja je regulirana zakonima, pravilima, običajima, vjerovanjima i stavovima koji propisuju prava i obaveze partnera te njihov zajednički status prema djeci (ako ih bračni partneri imaju). U Republici Hrvatskoj brak je zakonom uređena zajednica muškarca i žene* (Obiteljski zakon, 2015., čl. 12.). Razvod predstavlja traumatsku situaciju za cjelokupnu obitelj (Smerić Pecigoš, 2007).

U današnjem društvu razvod braka nije nepoznata pojava i poprilično je česta tema za rasprave i promišljanje o načinu na koji velik dio ljudi danas živi - razvedeno. Najčešći navedeni razlog razvoda je inkompatibilnost, odnosno nemogućnost slaganja i nerješive razlike u interesima i životnim ciljevima, zatim preljub i nasilničko ponašanje partnera (Wolcott, Hughes, 1999). Uz prethodno navedene razloge, potrebno je navesti i one koji doprinose razilaženju supružnika, a koji su vezani uz dob supružnika u kojoj su bili kada su sklopili brak, o trajanju bračne zajednice, strukturi obitelji, specifičnosti obitelji u kojima su osobe odrastale, zajedničkom životu prije ulaska u brak, religioznosti i stupnju obrazovanja itd. (Clark, Crompton, 2006; Härkönen, 2013). Pri razvodu braka, cijela se situacija dodatno komplicira ako su u to uključena i djeca, preko koje supružnici pokušavaju jedno drugom naštetiti. Roditeljima je potrebna podrška, strpljenje i pomoć u raznolikim oblicima, no u tom procesu i djeca proživljavaju velike stresove, prouzrokovane promjenom u obiteljskoj dinamici, u načinu života, kao i emocionalnim promjenama u odnosima. Verbalni konflikti roditelja u ovim situacijama nisu od pomoći. Osobito teško bude djeci koja svjedoče i fizičkom nasilju pa na tu djecu treba posebno pripaziti s obzirom na to da sve navedeno može imati dugoročne posljedice na djetetov razvoj. Razvod braka je u ovom slučaju stresor, jer se radi o vanjskom događaju, dok je stres unutrašnje stanje koje utječe na dijete, uznemirujući ga i ugrožavajući njegovu dobrobit. Djeca intenzivno doživljavaju sve što im se događa, a stres kod djece može biti

obilježen različitim znakovima, od emocionalnih do tjelesnih i ponašajnih. Razvod braka je izrazito stresan događaj, a djeca pri tome prolaze kroz sljedeće emocionalne reakcije (Čavarović-Gabor, 2008):

- strah od napuštanja – djeca se boje za svoju budućnost, a odlazak jednog od roditelja doživljavaju kao napuštanje,
- zabrinutost za roditelje – javlja se briga za dobrobit roditelja,
- osjećaj tuge i snuđenosti – javlja se osjećaj velikog gubitka, kod velikog broja djece se pojavljuje depresija, nesanicice i različite tjelesne tegobe,
- osjećaj osamljenosti – djeca se osjećaju osamljeno jer u ovom cijelom procesu i roditelji trebaju vrijeme za nošenje s vlastitim emocijama ili su zauzeti međusobnim sukobom,
- osjećaj odbačenosti – djeca se osjećaju odbačeno jer jedno od roditelja napušta dom, te je neizbježno da se dijete pita je li zaslužilo njegovu ljubav i što je učinilo krivo,
- sukob lojalnosti – sukob lojalnosti je vrlo česta pojava jer se roditelji u ovom procesu znaju natjecati za naklonost djeteta kako bi naštetili nekadašnjem partneru ili kako bi se sami bolje osjećali,
- bijeg i agresija – djeca na razvod često reagiraju agresijom, ljutnjom i depresijom.

Bez obzira što roditelji često pokušavaju prikriti stvarno stanje u braku, djeca su svjesna emocionalne klime koja vlada u obitelji i osjećaju kod roditelja njihovu tugu, uznemirenost, rastresenost itd. Dob djeteta ovdje ima veliku ulogu u njihovu shvaćanju situacije, a dijete će se lakše prilagoditi razvodu ukoliko roditelji ulože trud u svoj međusoban odnos unatoč razvodu i trud u ublažavanje loših učinaka razvoda na djecu. Moguć je privid kako djeca nemaju nikakvih poteškoća, no s njihovim odrastanjem će načini na koje se odnose prema drugima i na koji sudjeluju u odnosima, često odražavati osjećaje povezane s razvodom roditelja (Smerić Pecigoš, 2007).

3.2.Nasilje, zlostavljanje, zanemarivanje

Članak 19. Konvencije o pravima djeteta: Vlade moraju zaštititi djecu od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja od strane svakoga tko se brine o njima.

Kada se govori o nasilju, tada se misli na negativnu uporabu fizičke sile, psihičke prisile, postupanja koje može izazvati bilo kakvu vrstu boli (psihičku, fizičku), stvaranje straha i osjećaja ugroženosti kod osobe, povreda dostojanstva, verbalni napad, psovanje i vrijeđanje, grubo uznemiravanje ili spolno uznemiravanje, uhođenje , oštećenje ili pokušaji oštećenja imovine te ograničavanje slobode kretanja (Alinčić, Hrabar i Korać, 2006).

U Zakonu o zaštiti od nasilja u obitelji navedeni su oblici, počinitelji, žrtve i sankcije u slučaju pojave nasilnog ponašanja unutar obitelji. Obiteljski zakon Republike Hrvatske (2005) navodi kako se roditelji i ostali članovi obitelji ne smiju podvrgavati ponižavajućim postupcima, duševnom ni tjelesnom nasilju tj. zlostavljanju. Trbonja (2007) navodi neke oblike nasilja nad djecom:

- fizičko,
- psihičko (emocionalno),
- seksualno zlostavljanje,
- zanemarivanje djeteta.

Nasilje nad djecom :

- Podrazumijevaju se odnosi i ponašanja pojedinaca ili institucija kojima se ugrožava normalan psihički i fizički razvoj, integritet ličnosti ili se ugrožava zadovoljavanje dječjih potreba.
- Pod pojmom zlostavljanje podrazumijevaju se postupci roditelja ili djetetovih skrbnika kojima se djetetu nanosi tjelesna i/ili emocionalna bol ili ga se zanemaruje u toj mjeri da je ugroženo njegovo emocionalno zdravlje i razvoj.

Oblici fizičkog nasilja su:

- udaranje rukama i nogama,
- čupanje kose,
- zaokretanje dijelova tijela ili lica,
- udaranje remenom, štapom, palicom ili sličnim predmetima,

- povrede tupim predmetima,
- povrede oštrim predmetima,
- opekotine,
- vezanje,
- zaključavanje u stan, kuću ili neku prostoriju,
- pokušaj davljenja ili utapanja,
- trovanje hranom, lijekovima, drogom ili alkoholom.

Psihičko nasilje nije jasno vidljivo preko ozljeda, masnica, a oni koji ga trpe često nisu svjesni težine koju nose ti oblici nasilja kroz djetinjstvo i odraslu dob. Prema stručnjacima, posljedice psihičkog nasilja mogu biti najrazornije, narušavajuće za djetetovo samopoštovanje, razvoj socijalnih kompetencija i slike o sebi (Ajduković, Pećnik 1994).

Kao oblike psihičkog nasilja navode se:

- odbacivanje – npr. diskriminacija jednog djeteta od ostale braće i sestara, odbijanje pružanja pomoći djetetu,
- ponižavanje- npr. nazivanje djeteta pogrđnim imenima, javno ponižavanje djeteta i imenovanje njega inferiornim,
- zastrašivanje- npr. prijetnja izvršavanja tjelesne povrede ili ubojstva, ostavljanje djeteta samog, prisiljavanje djeteta da gleda nasilje za koje je emocionalno vezan,
- izoliranje – npr. zaključavanje djeteta samog na duže vrijeme, uskraćivanje druženja s vršnjacima ili odraslim osobama izvan kruga obitelji,
- pogrešno socijaliziranje – npr. potkrepljivanje kriminalnog ponašanja, postavljanje nerealnih ili antisocijalnih modela ponašanja kao prikladnih i normalnim,
- uskraćivanje emocionalnog odnosa - npr. ignoriranje djetetovih pokušaja komunikacije s roditeljem, mehaničko postupanje s djetetom bez dodira i govorenja i slično.

Što se tiče istraživanja psihičkog nasilja i zanemarivanja, ono je puno rjeđe i nejasno iz praktičnih posljedica. Unatoč značajnim posljedicama na proces socijalizacije ono se u manjoj mjeri evidentira upravo zbog poteškoća definiranja zanemarivanja i emocionalnog zlostavljanja. Kada je riječ o zanemarivanju, posebno možemo istaknuti pojam ”grubog zanemarivanja” kada za razliku od fizičkog nasilja gdje su prisutne tjelesne povrede ili je narušeno psihofizičko zdravlje djeteta manifestira asocijalno ponašanje kod djece, no kod

”grubog zanemarivanja” zlostavljanjem se dijelom operacionalizira. Razlika između zlostavljanja nije naglašena, naglasak je na posljedicama za djetetov razvoj (Ajduković, Pećnik 1994).

Seksualno zlostavljanje u obitelji posljedica je među naraštajne povezanosti tj. dolazi do situacije u kojoj dijete preuzima prikrivene potrebe obiteljskog sustava. U takvim situacijama zabilježeno je da se jedan roditelj ili čak oba roditelja iz disfunkcionalnog braka neprikladno vežu za jedno ili više svoje djece koju zatim iskorištavaju kako bi zadovoljili svoje vlastite emocionalne potrebe na štetu djetetovih. Takav odnos u obitelji je najiskvareniji jer dijete treba roditelja, a ne supružnika. Kada roditelj s djetetom ostvari vezu koja mu je važnija od veze sa supružnikom, riječ je o emocionalnom seksualnom zlostavljanju jer je takva veza često prožeta seksom i romantikom. Osoba koja počinjava tu vrstu zlostavljanja ili vidi dijete kao predmet koji ga seksualno uzbuđuje i ne vidi ništa loše u tome da si preko njega pruža ugodu ili ga gleda kao bespravno biće jer se možda i on nekada našao kao nečija žrtva. Najčešće se radi o seksualnom ili tjelesnom zlostavljanju koje su takve osobe trpile pa svjesno ili nesvjesno prenose na sljedeće generacije. Takvi su ljudi često emotivno zaostali, neprilagođeni su svijetu odraslih, imaju sklonosti prema alkoholu, supstancama, ne vladaju vlastitim nagonima, većina ih je imala loša iskustva s osobama istoga spola, okreću se djeci kako bi stekli poštovanje, ljubav i seks. Činjenica je da je više seksualnih zlostavljača muškoga spola, dok majke u obiteljima često budu te koje ne znaju ništa o odnosima koji se događaju u obitelji ili prešućuju zlostavljanje. Aktivno ili pasivno, jedno od njih će dopustiti zlostavljanje (Bradshaw, 1999). Za takve obitelji preporuka je terapija svih članova, posebice djece koja trebaju što prije razumjeti da se taj čin nije trebao dogoditi i da im se pruži pravilna pomoć kako bi savladali nastalu traumu. Ostale članove koji su bili počinitelji treba rehabilitirati kako bi se spriječilo daljnje takvo ponašanje.

3.3. Ekonomski čimbenici

Ekonomski status se često može istaknuti kao uzrok raspadanja brakova, a u svakom slučaju predstavlja prijetnju svakoj obitelji. Nepovoljan ekonomski status, kada je riječ o

težoj ekonomskoj krizi, utječe na nezadovoljstvo u obitelji, česte svade, nemogućnost zadovoljavanja vlastitih potreba i potreba djece. Siromaštvo, ekonomska deprivacija i ostali čimbenici povezani s istima, poput kvalitete stanovanja, zdravstvene skrbi itd., predstavljaju rizične čimbenike u obitelji. Socioekonomske prilike utječu na oblikovanje ponašanja pojedinaca. Ekonomski status obitelji se može promatrati s aspekta materijalne obiteljske situacije, no lošiji društveni status, lošiji prihodi i uvjeti stanovanja nisu isključivi rizični čimbenici za obitelj, jer obiteljska dinamika ne ovisi samo o materijalnim vrijednostima obitelji, nego i o obiteljskim duhovnim vrijednostima. Niži ekonomski status i niža školska sprema majke je u pozitivnoj korelaciji s agresivnim modelima ponašanja. Nedovoljni prihodi se mogu povezati s nesređenim obiteljskim odnosima jer siromašne obitelji, zbog briga o materijalnoj situaciji i frustracije, često budu u situaciji da zanemare vlastite odgojne uloge. Napetost je među članovima obitelji veća kada su uvjeti stanovanja loši, što pak utječe na lošu obiteljsku klimu i asocijalna ponašanja (Singer i sur., 2008).

Ako se članovi obitelji ne uspiju izvući iz materijalnog siromaštva tako što ulažu dodatne napore u radu ili usponu na društvenoj ljestvici, može doći do negativnih posljedica: nezadovoljstvo socijalnim statusom, demotiviranost, teškoće u obavljanju uloga u obitelji i izvan obitelji, pojava obiteljske patologije (alkoholizma, poremećaja u ponašanju, psihički i socijalni problemi, asocijalno i antisocijalno ponašanje). Otežani obiteljski odnosi vode do otežanih partnerskih odnosa, a kada se partnerski odnos raspadne dolazi do razvoda braka. Svakako je bitno, neovisno o težini problema s kojim se nosi obitelj, savjetovanje i podrška institucija (Janković, 2008., 166-120.str).

3.4. Napuštanje obitelji ili nepoznat roditelj

Obitelji s jednim roditeljem nastaju zbog različitih razloga, koji se kreću od razvoda, nepoznatog roditelja, kada majka ne može ili ne želi imenovati oca djeteta (čemu razlog može biti silovanje, sporne okolnosti začeca, razočaranje u partnera itd.) (Janković, 2008,

81), majki koje su htjele imati dijete, no nemaju partnera, pa sve do smrti jednog od roditelja. Kada su oba roditelja nepoznata, što je situacija koja može nastati zbog prirodnih katastrofa, rata ili napuštanja djeteta, tada je dijete u vrlo ranjivom položaju. Dijete koje odrasta u jednoroditeljskoj obitelji prolazi kroz slične situacije onima koje se događaju kod razvoda roditelja ili smrti jednog od roditelja, a koje prati strah, zabrinutost, zbunjenost, pojava agresivnosti i depresije itd. U spomenute se obiteljske situacije tada uključuju i centri za socijalnu skrb, pravosuđe i policija. Razvodi su najčešći uzrok pojave jednoroditeljskih obitelji, a u najvećem je broju slučajeva majka ona koja skrbi o djetetu, dok otac djeteta izostaje. Ovakav je ishod posljedica tradicionalnih uvjerenja prema kojima je majka potrebna djetetu kako bi se ono optimalno razvijalo, no danas je uvriježeno mišljenje kako i otac ima snažnu ulogu u odrastanju djeteta (Brajša-Žganec, 2015).

4. RODITELJSTVO

Odnos djece i roditelja je interaktivan proces, roditelji utječu na djecu i djeca utječu na roditelje. Iz tog razloga, iznimno je bitna dinamika obitelji koju roditelji postavljaju. Roditeljstvo se tumači kao koncept preuzimanja odgovornosti i odlučivanja za djecu uz pretpostavku redefiniranja osobnih ciljeva i vrijednosne orijentacije (Čudina-Obradović i Obradović, 2006, prema Visković, Višnjic Jevtić, 2019).

Roditeljstvo se razvija poput osobnog i društvenog koncepta kojeg određuju osobno razumijevanje, preuzimanje i doživljaj roditeljske uloge i kulturoloških vrijednosti i normi, gospodarski i ekonomski razvoj društva te obrazovne i socijalne politike.

Višnjic Jevtić (2019) naziva roditeljstvo i holističkim konceptom koji se tumači:

1. Roditeljskim osobinama: spol, osobnost, stavovi i uvjerenja o roditeljstvu, osobna iskustva iz odnosa s vlastitim roditeljima kao svojevrsan prijenos roditeljstva, vrijednosne orijentacije, obrazovanje i sposobnosti roditelja primjereno odgovoriti na dječje potrebe
2. Djetetovim osobinama: spol, dob, temperament, osobnost, redoslijed rođenja djeteta
3. Kontekstualnim čimbenicima: partnerski odnosi roditelja, zdravstveni, ekonomski, socijalni i profesionalni status, socijalna mreža podrške.

Roditelji su djeci potrebni kako bi im ugradili potrebne vrijednosti, norme i ponašanja. Kada govorimo o roditeljstvu, moramo spomenuti i pojam koji se izvjesno javlja, a to je pojam privrženosti. Privrženost je emocionalna veza koju dijete ima s roditeljem, a prvi i najbitniji razvoj privrženosti je s majkom koja mora dijete hraniti i brinuti o njemu jer ono samo to još ne može, što znači da sama privrženost ovisi o majčinoj osjetljivosti na potrebe djeteta.

Teorija J. Bowlbyja, britanskog psihologa, psihijatra i psihoanalitičara govori o tome da je privrženost emocionalna potreba koja je biološki predisponirana, a ne naučena (Klarin, 2006). Jednako su važna privrženost između majke i djeteta kao i između oca i djeteta, stoga je bitno poticati na stvaranje sigurne osnove kako bi se dijete u trenucima kada nije sigurno ili misli da je u opasnosti, vratilo k roditelju koji mu pruža tu sigurnost. Kada se

razvije, kvalitetna sigurna privrženost je jedini prediktor koji je važan za razvoj vještina suočavanja s konfliktnim situacijama.

Može se reći kako se pravilnim prepoznavanjem potreba kod djece i reagiranjem na te potrebe na način da se dijete poštuje, kao i njegova osobnost, može utjecati na razvoj privrženog roditeljstva. U konačnici ćemo imati dijete koje je sigurno, samopouzđano, emocionalno zrelo i socijalno prilagodljivo. Na dječji razvoj utječu roditeljska ponašanja i njihovi postupci te roditeljski stilovi. Načini na koji pojedinac postupa prema svom djetetu specifična su i ciljana ponašanja kojima se pokušava utjecati na dijete. Roditeljski odgojni stilovi mogu se tumačiti kao konstrukt roditeljskih stilova prema djetetu i roditeljstvu, roditeljskih ponašanja, osobne emocionalne ekspresivnosti i socioemocionalnog situacijskog konteksta (Čudina-Obradović, Obradović 2003).

4.1. Roditeljski stilovi

Često se u roditeljskoj praksi javljaju isti obrasci, koji se uobičajeno nazivaju stilovima roditeljstva (Kuppens, Ceulemans, 2019). Roditeljske prakse su definirane kao specifično ponašanje koje roditelji koriste pri socijalizaciji svoje djece, no može se reći i kako se radi o emocionalno klimi u kojoj roditelji odgajaju djecu. Roditeljski su stilovi karakterizirani dimenzijama roditeljske osjetljivosti i zahtjevnosti (Spera, 2005). Na temelju dviju dimenzija: *roditeljskog nadzora* i *roditeljske topline*, možemo navesti četiri stila roditeljstva: autoritativni roditeljski stil, autoritarni roditeljski stil, popustljivi roditeljski stil i ravnodušni roditeljski stil. Roditeljski nadzor podrazumijeva kontrolu nad djetetom, upravljanje u situacijama gdje ima prostora za pretjeranim kaznama i sl. Roditeljska se kontrola ponašanja sastoji onog ponašanja koje pokušava kontrolirati, upravljati ili regulirati ponašanje djeteta, bilo putem nametanja zahtjeva i pravila, disciplinske strategije, nagrade i kazne, ili kroz nadzor. Ukoliko postoji adekvatna količina kontrole ponašanja, tada ista ima pozitivan utjecaj na razvoj djeteta, dok se nedovoljna kontrola, ili pak pretjerana kontrola ponašanja obično povezuje s negativnim razvojnim ishodima djeteta, kao što su devijantno ponašanje, loše ponašanje, depresija i tjeskoba. Zbog svoje manipulativne i nametljive prirode, psihološka je kontrola gotovo isključivo povezana s negativnim razvojnim ishodima kod djece i adolescenata.

Kada se govori o roditeljskoj toplini, tada se taj pojam odnosi na potporu, brigu i količinu ohrabivanja koje roditelji pružaju svome djetetu što naravno, utječe na dijete da se osjeća ugodno, voljeno i prihvaćeno. Pronađe li se ravnoteža u ove dvije dimenzije, rezultat će biti autoritativan stil roditeljstva koji je najpogodniji za odgoj djeteta, no nekim drugim kombinacijama tih dimenzija dobit će se preostala tri stila roditeljstva, manje pogodna za kvalitetan odgoj ili uopće nepogodna za odgoj djeteta.

4.1.1. Autoritativan stil roditeljstva

Autoritativan se stil roditeljstva nalazi između autoritarnog i popustljivog (Kuppens, Ceulemans, 2019). Dijete je dobilo potporu i poštovanje, postavljene su jasne granice poželjnog ponašanja. Odnos u kojem ima dovoljno ljubavi i dijete se gleda kao pojedinac koji donosi odluke uz poticanje i potporu. Ovaj se stil dosljedno povezuje s pozitivnim razvojnim ishodima, kao što su psihosocijalne kompetencije (primjerice otpornost, sazrijevanje, optimizam, samopouzdanje, samopoštovanje) i akademska postignuća. Autoritativni roditelji djeci pružaju toplinu, razumijevanje i podršku u njihovim interesima te neovisnost, no isto tako postavljaju čvrste granice i potiču dvosmjernu komunikaciju (Spera, 2005). Postavljene granice i pravila su djetetu dobro objašnjena, a roditelj nema nadzornu ulogu, nego ulogu savjetnika. Dijete postupno dobiva odgovarajuću autonomiju te se u komunikaciji potiče na izražavanje vlastitih misli, želje i osjećaja (Čudina-Obradović, Obradović, 2006).

4.1.2. Autoritarni stil roditeljstva

Autoritarni stil roditeljstva je onaj u kojem roditelji pokušavaju oblikovati, kontrolirati i procijeniti ponašanje svoje djece na temelju apsolutnog skupa standarda (Kuppens, Ceulemans, 2019). Roditelji imaju visoke zahtjeve od svog djeteta, strogi su, očekuju poslušnost i ističu moć kada se njihova djeca loše ponašaju. Zrelost i poslušnost se očekuje kroz naredbe i pravila, pri čemu nedostaje aspekt komunikacije u oba smjera između roditelja i djeteta (Spera, 2005). Visoka razina psihološke kontrole u kombinaciji s niskom razinom uključenosti roditelja se u pravilu može povezati s delinkventnim ponašanjem

među adolescentima (Aunola, Nurmi, 2005). Dijete je izloženo velikoj razini kontrole i nadzora, često je izloženo nerealnim zahtjevima od strane strogog roditelja. Uključena je primjena sile te pokazivanje nadmoći i dominantnosti nad djetetom. Dijete nije prihvaćeno kao osoba i ne dobiva ljubav i toplinu koja mu je potrebna.

4.1.3. Popustljivi stil roditeljstva

Dijete dobiva mnoštvo topline i ljubavi, ali mu roditelj ne definira pravila ponašanja i ne nadzire ga dovoljno. Popuštanjem dijete ne dobiva strukturu koja je jasna i stroga već dobiva fleksibilnost pri postavljanju i ispunjenju zahtjeva. Popustljivo je roditeljstvo zbog svoje nedosljednosti često praćeno internalizacijom kod djece, odnosno djeca postaju anksiozna, depresivna, povučena ponašanja i sa somatskim tegobama. S druge strane, lako se može pojaviti eksternalizirano problematično ponašanje (Kuppens, Ceulemans, 2019). U očekivanjima koje roditelj ima od djeteta, roditelji koji koriste ovaj roditeljski stil su pretjerano opušteni i imaju visok prag tolerancije na nedolično ponašanje (Spera, 2005). Popustljivi roditeljski stil, sa svojom niskom kontrolom, u kombinaciji s niskom ili visokom količinom topline i ljubavi rezultira niskim očekivanjima od svoje djece, osobito u pogledu samokontrole, kojima se postavlja nimalo ili malo ograničenja. Ovakva roditeljska praksa dopušta djetetu da kontrolira što želi, gdje i u kojem obujmu (Hubbs-Tait i sur., 2008). Popustljiv roditeljski stil je afirmativan prema djetetovim impulsima i željama, pri čemu dijete regulira vlastite aktivnosti (Uji, Sakamoto, Adachi, Kitamura, 2014).

4.1.4. Ravnodušni stil roditeljstva

Dijete je izloženo neznatnim razinama ljubavi i nadzora gdje mu roditelj ne pruža dovoljno topline niti osigurava nadzor ili kontrolu. Roditelj ne uvažava djetetove želje, interese, potrebe, uspjehe i neuspjehe.

Ravnodušni stil roditeljstva može povećati rizik od pojave depresije i anksioznosti među djecom. U ovakvom roditeljskom stilu djeci nedostaje interakcije s vlastitim roditeljima. Razina kontrole djece je niska, a roditelji uglavnom ne reagiraju na njihove aktivnosti i

djela. Ovakav roditeljski stil ima štetno djelovanje na djecu (Wang i sur., 2021). Indiferentnost se ogleda u neuključenosti roditelja kod djetetovog donošenja odluka i kod ravnodušnosti kod djetetova mišljenja. Ravnodušnost roditelja djecu može učiniti usamljenom, s pojačanim osjećajem izoliranosti (Nayak, Kochar, 2016).

5. SURADNJA S OBITELJI

Partnerstvo je odnos u različitom vremenskom kontekstu radi postizanja zajedničkog cilja (Ljubetić 2014). Jedno od načela koje se nalazi u Kurikulumu ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja (2014) je upravo Partnerstvo vrtića s roditeljima i širom zajednicom što podrazumijeva osiguravanje optimalnih uvjeta cjelovitog razvoja djeteta, izravnu, kvalitetnu, ohrabrujuću, nesmetanu, dvosmjernu komunikaciju s obitelji, roditelji su ravnopravni članovi čija se posebnost i kultura uvažava te je međusobna komunikacija otvorena, podržavajuća, usmjerena zajedničkom cilju - cjelovitom razvoju djeteta, podržavanju i osnaživanju roditeljske uloge, senzibilizaciju lokalne zajednice te stvaranje uvjeta za uključivanje roditelja u oblikovanje vizije ustanove. Odnos između obitelji i odgojno-obrazovnog sustava može se opisati na mnogo načina, no uzevši u obzir mnogostruka uvjerenja roditelja, njihova ponašanja i prakse, najčešće se navodi suradnja, partnerstvo, uključivanje, angažiranost i podrška roditeljima. Svi se pojmovi odnose na pojašnjavanje odnosa između obitelji i odgojno-obrazovnih ustanova. Povećale su se odgovornosti i uloge roditelja u poticanju djetetova razvoja i što ranijeg uključivanja djece u ustanove ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja te su odgojitelji i roditelji ti koji će tu odgovornost međusobno podijeliti i osloniti se jedno na drugo kako bi se poštivale potrebe i razvoj djeteta (Višnjić Jevtić, 2018).

5.1. Obilježja suradničkog odnosa odgojitelja i roditelja

Obilježja koja su temelj suradničkog odnosa između roditelja i odgojitelja ovise o kulturi okruženja, ustanovi i pojedincima koji su u njoj zaposleni. Tako se, prema Višnjić Jevtić (2018) može izdvojiti:

- dvosmjerna komunikacija,
- uzajamna podrška,
- zajedničko donošenje odluka,
- zajedničko poticanje razvoja i učenja djece.

Kao najvažnije obilježje navodi se dvosmjerna komunikacija iz razloga što roditelji i odgojitelji moraju razmijeniti ključne informacije kako bi se postigli ciljevi u odnosu na

dijete, roditelje i odgojitelje. Višnjić Jevtić (2018) naglašava (prema Hanhan, 2008) kako dolazi do problematike oko komunikacije jer, koliko god se odgojitelji trudili, roditelji tu komunikaciju vide kao opis aktivnosti, priču o odgojno-obrazovnoj politici ustanove, napretku djece i kurikulumu. Sljedeće obilježje od iznimne važnosti je uzajamna podrška kako roditelja odgojiteljima pa tako i odgojitelja roditeljima. Slično kao i kod komunikacije, često izostane jedna strana pa podrška dolazi od odgojitelja koji pružaju roditeljima podršku u području jačanja njihove roditeljske kompetencije, održavaju obrazovne radionice ili predavanja te podržavaju roditeljsko uključivanje u rad ustanove. Primjeri zajedničkog donošenja odluka vide se u sudjelovanju roditelja u upravljačkim tijelima odgojno-obrazovnih ustanova. Kvalitetu vrtića, odnosno njegove odgojno-obrazovne prakse određuje i njegova spremnost na uspostavljanje suradničkih odnosa odgojitelja s obiteljima djece (Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, 2014). Zajedničko poticanje razvoja i učenja najčešće je vidljivo kroz uključivanje roditelja u izradu kurikuluma. Potiče se roditelje da sudjeluju u postavljanju i realizaciji obrazovnih ciljeva strategija učenja tako što osmišljavaju i organiziraju kurikulumske aktivnosti (Višnjić Jevtić, 2018, prema Keyser 2006).

5.2. Podrška roditeljima

Neka su istraživanja pokazala kako roditelji žele podršku koja je praktična, profesionalna, da ih se sluša, emocionalno podržava, tretira kao partnere i da se njihovo viđenje uzima ozbiljno (Višnjić Jevtić prema Quinton, 2004). Upravo će se takvim kriterijima i međusobnim očekivanjima stvoriti preduvjet za profesionalnu suradnju.

Svaki roditelj koji pristupa odgojno-obrazovnoj ustanovi i suradnji sa njihovim stručnjacima i odgojiteljima unosi svoju osobnu razvojnu povijest i različita životna iskustva. Isto kako je dijete individua za sebe, tako su i njihovi roditelji. Mogu na temelju osobnog iskustva iz djetinjstva (dobrog ili lošeg) djelovati u odrasloj dobi, pa tako se u obzir uzimaju činjenice da neki roditelji imaju različit stupanj obrazovanja, različite su dobi, etničke pripadnosti ili vjerskih uvjerenja, neki dolaze iz loših socioekonomskih uvjeta ili imaju psihičkih ili fizičkih zdravstvenih poteškoća, neki su imali loša iskustva u predškolskom i školskom sustavu, neki su imali roditelje koji nisu o njima dobro brinuli

u djetinjstvu, dok su neki imali podržavajuće roditelje koji im danas djeluju kao uzor. Sva ta iskustva oblikuju ih u osobu kakva jesu danas, a istovremeno ih oblikuju u roditelja s kakvim odgojitelji surađuju (Višnjić Jevtić, 2018, prema Ward, 2013). Posebnu podršku treba pružiti roditeljima u osjetljivim situacijama koje se događaju u obitelji kao na primjer: preseljenje, razvod braka roditelja, bolest u obitelji i slično. Često u takvim situacijama roditelj traži pomoć od odgojitelja kako bi djetetu objasnili i olakšali situaciju u kojoj se nalazi obitelj. Ponekad ni sam roditelj ne uoči teškoće koje dijete može pokazivati u nekom aspektu razvoja, bile one u kognitivnom, emocionalnom, socijalnom ili motoričkom (Maleš, 2012). Pristup roditelju u takvim situacijama zahtijeva razumijevanje i poštivanje roditelja. Kao primjer uzima se Bartolov model komunikacije (Bartolo, 2001) kod kojeg je osnova empatizirati se s roditeljem i njihovim viđenjem situacije, a sam roditelj treba aktivno slušati odgojitelja. Odgojitelj će u takvoj situaciji istaknuti jake strane djeteta i pozitivnu usmjerenost prema djetetu. Prema roditelju će biti osjetljiv na njihove prosudbe i poslati pozitivnu poruku o primjerenosti njihova pristupa te objasniti da roditelj već dosta čini kako bi pomogao djetetu jer mu pruža privrženost i ljubav. Za kraj treba s roditeljem poslušati i definirati njihova očekivanja i brige te razjasniti sve potrebne informacije (Višnjić Jevtić, 2018).

6. ZAKLJUČAK

Djetetova prva okolina je ujedno i najznačajnija, jer podrazumijeva odgoj i brigu, a riječ je upravo o obitelji. Obitelj djeluje kao prirodni socijalni sustav koji sadrži strukturu, funkcije, pravila, načine suočavanja s problemima i njihovim rješavanjem. Roditelji kao odrasli članovi obitelji osiguravaju mlađim članovima cjelovit i pravilan razvoj te ga pripremaju na preuzimanje društvenih uloga i potiču na učenje. Dinamika današnjih obitelji jako se promijenila, životi su postali užurbani i stresni, a takvi uvjeti za obitelji mogu biti poprilično rizični. Unutar zdrave, odnosno funkcionalne obitelji, stabilnost se primarno ogleda u stabilnom bračnom odnosu kojeg obilježava predanost, ljubav, odanost, međuovisnost, uzajamnost i brižnost. U takvoj obitelji svaki pojedinac može zadovoljiti svoje potrebe, a djeca koja odrastaju u zdravoj i poticajnoj obitelji stječu osjećaj sigurnosti u ranom djetinjstvu i predškolskoj dobi. Disfunkcionalne obitelji stvaraju disfunkcionalni brakovi. U ovakvim je obiteljima prisutan poremećaj strukture obitelji, kao i poremećaj granica, uloga i vodstva. Problemi koji se pojavljuju se ne rješavaju na kvalitetan način ili se ne rješavaju uopće, komunikacija je praćena poteškoćama, a emocije se teže izražavaju. Čimbenici rizika koji će utjecati na poremećaje ponašanja kod djeteta su oni koji pojačavaju vjerojatnost prvog pojavljivanja poremećaja u ponašanju. Na djecu će najviše i najstresnije utjecati ono što se događa u njegovoj neposrednoj blizini npr. nasilje, zanemarivanje, razvod roditelja, no djeca razumiju i probleme koji dolaze iz okoline. Djeca intenzivno doživljavaju sve što im se događa, a stres kod djece može biti obilježen različitim znakovima, od emocionalnih do tjelesnih i ponašajnih. Odnos djece i roditelja je interaktivan proces, roditelji utječu na djecu i djeca utječu na roditelje. Iz tog razloga, iznimno je bitna dinamika obitelji koju roditelji postavljaju. Svaki roditelj koji pristupa odgojno-obrazovnoj ustanovi i suradnji sa njihovim stručnjacima i odgojiteljima unosi svoju osobnu razvojnu povijest i različita životna iskustva. Isto kako je dijete individua za sebe, tako su i njihovi roditelji. Posebnu podršku treba pružiti roditeljima u osjetljivim situacijama koje se događaju u obitelji. Pristup roditelju u takvim situacijama zahtijeva razumijevanje i poštivanje roditelja.

LITERATURA

1. Ajduković, M. i Pećnik, N. (1994). Zlostavljanje i zanemarivanje djece u obitelji. *Revija za socijalnu politiku*, 1(3), 269-276.
2. Aunola, K., Nurmi, J. (2005). The Role of Parenting Styles in Children's Problem Behavior. *Child Development*, 76(6), 1144-1159.
3. Bauer, K. (2006). *Nasilje u obitelji*. Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi.
4. Bradshaw, J. (1999). *Obitelj - posve nov način da pronađete sami sebe*. Barka.
5. Bradshaw, J. (2013). *Bradshaw On: The Family, Health Communications*. Health Communications.
6. Brajša-Žganec, A. (2015). Obiteljski odnosi i psihosocijalna prilagodba djece u cjelovitim i jednoroditeljskim obiteljima. *Klinička psihologija*, 8(2), 139-150.
7. Calvet, M. i sur. (2019), Dysfunctional parenting styles, empathy and socio-demographic variables in Nursing, Human Medicine and Psychology students. *Acta Colombiana de Psicología*, 22(2), 112-124.
8. Carter, E., McGoldrick, M. (2003). The family life cycle. U: Walsh, F. (ur.) *Normal family processes: Growing diversity and complexity*. The Guilford Press, 375-398.
9. Čavarović-Gabor, B. (2008). Razvod braka roditelja i simptomi traume kod djece, *Ljetopis socijalnog rada*, 15(1), 69-91.
10. Čudina-Obradović, M., Obradović, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Golden marketing – Tehnička knjiga.
11. Ferić, M. (2002). Obitelj kao čimbenik rizika i zaštite za razvoj poremećaja u ponašanju djece i mladih. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 38(1), 13-24.
12. Hubbs-Tait, L. i sur. (2008). Parental Feeding Practices Predict Authoritative, Authoritarian, and Permissive Parenting Styles. *Journal of the American Dietetic Association*, 108(7), 1154-1161.
13. Janković, J. (2008). *Obitelj u fokusu*. Etcetera.
14. Klarin, M. (2006). *Razvoj djece u socijalnom kontekstu- roditelji, vršnjaci, učitelji, kontekst razvoja djeteta*. Naklada Slap.

15. Ujedinjeni narodi (1989). *Konvencija o pravima djeteta*, Rezolucija br. 44/25, UN
16. Kuppens, S., Ceulemans, E. (2019). Parenting Styles: A Closer Look at a Well-Known Concept. *Journal of Child and Family Studies*, 26, 168-181.
17. Ljubetić, M. (2007). *Biti kompetentan roditelj*. Mali profesor.
18. Ljubetić, M. (2014). *Od suradnje do partnerstva obitelji, odgojnoobrazovne ustanove i zajednice*. Element.
19. Maleš, D. (2012). Obitelj i obiteljski odgoj u suvremenim uvjetima. *Dijete, vrtić, obitelj*, 18(67), 13-15.
20. Milić Babić, M. (2019). Socijalna podrška i roditeljstvo. *Socijalne teme: Časopis za pitanja socijalnog rada i srodnih znanosti*, 1(6), 13-26.
21. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (2014). *Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje*, Narodne novine 05/15.
22. Nayak, G., Kochar, A. (2016). Role of Parenting Styles in Determining Self-Esteem and Loneliness among Undergraduate Students. *The International Journal of Indian Psychology*, 4(1), 64-70.
23. Obradović, J. i Čudina-Obradović, M. (2003). Potpora roditeljstvu: izazovi i mogućnosti. *Revija za socijalnu politiku*, 10 (1), 45-68.
24. Perry, B. D. (2002). Childhood experience and the expression of genetic potential: What childhood neglect tells us about nature and nurture. *Brain & Mind*, 3(1), 79-100
25. Rosić, V., Zloković, J. (2003). *Prilozi obiteljskoj pedagogiji*. Tempo.
26. Smerić Pecigoš, M. (2007). Obitelj nakon razvoda. *Dijete, vrtić, obitelj*, 13(50), 10-13.
27. Spera, C. (2005). A Review of the Relationship Among Parenting Practices, Parenting Styles, and Adolescent School Achievement. *Educational Psychology Review*, 17(2), 125-146.
28. Štalekar V. (2008). Obiteljska i bračna psihoterapija. U: Jukić V., Pisk, Z. *Psihoterapija*. Medicinska naklada i PB Vrapče.
29. Štalekar, V. (2010). Dinamika obitelji i prvi teorijski koncepti. *Medicina fluminensis*, 46(3), 242 – 246.

30. Trbonja, A. (2007). *Kako prepoznati nasilje nad djecom i pomoći djetetu žrtvi nasilja*. Martino.
31. Uji, M., Sakamoto, A., Adachi, K., Kitamura, T. (2014). The Impact of Authoritative, Authoritarian, and Permissive Parenting Styles on Children's Later Mental Health in Japan: Focusing on Parent and Child Gender. *Journal of Child and Family Studies*, 23, 293-302.
32. Višnjic Jevtic, A. (2018). Suradnički odnosi odgojitelja i roditelja kao pretpostavka razvoja kulture zajednica odrastanja. U: Benčec Nikolovski, A. (ur.), *Izazovi suradnje - Razvoj profesionalnih kompetencija odgojitelja za suradnju i partnerstvo s roditeljima*. Alfa d.d.
33. Wang, Y. i sur. (2021). The association of different parenting styles among depressed parents and their offspring's depression and anxiety: a cross-sectional study. *BMC Psychiatry*, 21, 495.
34. Živić, D. (2003). Demografski okvir i razvoj obiteljske strukture stanovništva Hrvatske 1971.- 2001. *Revija za sociologiju*, 34(1-2), 57-73.

Internet:

35. Hrvatska enciklopedija. (2024). *Obitelj*. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/obitelj> (03.02.2024.)
36. Mlinarić, L. (2017). Zašto je u svrhu zaštite obitelji i najboljeg interesa djeteta važno definirati obitelj? Narod.hr. <https://narod.hr/hrvatska/zasto-svrhu-zastite-obitelji-najboljeg-interesa-djeteta-vazno-definirati-obitelj>
37. Šalamon, S. (2017). Rizična obitelj - sustav kojem treba pomoć. Vaše zdravlje. <https://www.vasezdravlje.com/zdrav-zivot/rizicna-obitelj-sustav-kojem-treba-pomoc>

POPIS SLIKA

Slika 1. Petnaraštajni genogram (Bradshaw, 1999: 95)	11
--	----

Izjava o izvornosti završnog rada

Izjavljujem da je moj završni rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis studentice)